

DAGENS FRÅGOR

Stockholm juni 1951.

En förbisedd »Gallup-undersökning». Bland det lilla fåtal stater på jorden, som ännu inte har tagit bestämd anknytning till ettdera av världsblocken Öst och Väst, intar vårt land en uppmärksammas plats. Sveriges officiellt fastslagna alliansfria politik demonstreras så snart tillfälle erbjuder sig, i FN-omröstningarna i samband med det kommunistiska Kinas uppträdande i Korea-konflikten, i Strasbourg-parlamentets motsvarande resolution mot kommunistisk aggression i Europa, i negativism i fråga om förberedelser för en militär samverkan i Norden i händelse av krig och, varför inte, i regeringens opåkalade underlåtenhet att för vårriksdagen framlägga proposition i anslutning till arméchefens utredning om en svensk FN-bataljon — som naturlig följd av vårt ställningstagande till Achesonplanen i FN:s generalförsamling i höstas. Ett mera egenartat utslag av denna doktrinära inställning till alliansfriheten är visserligen den socialdemokratiska majoritetens ställningstagande till förslagen om mera positiva kompromisslösningar i försvarsfrågan. Vad än alliansfriheten kan innebära för vår del, så borde väl så mycket stå klart som att den kräver högsta effektivitet i våra försvarsförberedelser. Men — som så ofta — man tar för säkerhets skull med båda händer på båda hållen!

Det officiellt ständigt återopade motivet för vår alliansfria politik — i alla dess uttrycksformer — är att den företräder folkmajoritetens mening. »Det svenska folket motsätter sig bestämt alla utrikespolitiska äventyr.» »Så länge det finns någon möjlighet för oss att förbli neutrala och utanför en stormaktskonflikt, så är det vår skyldighet att undvika alla politiska åtaganden, som kunna öka våra risker att bli indragna.» Upplysningsverksamheten kring dessa spörsmål har i stort sett och med få undantag varit lika grund som ensidig. Och den officiella skönmålningen av våra försvarsförberedelser på olika områden och av våra risker vid en storkonflikt har underlättat för allmänheten att komma fram till den önskade slutledningen: det är bäst som det är.

Denna slutledning och dess innebörd skall nu inte diskuteras här. Avsikten är i stället att dra fram ett tämligen förbiset bevis för att den för den alliansfria politiken grundläggande föreställningen om våra betydande möjligheter att få stå utanför ett nytt storkrig inte är fullt så allmänt omfattad som man på sina håll gärna vill göra gällande.

Försvarets personalbehandlingsutredning anordnade den 11 oktober 1950 en omfattande attityd- och opinionsundersökning bland såväl befäl som manskap inom armén. Den syftade till att utröna personalens inställning till en rad frågor, bl. a. vissa allmänna försvars- och utrikesproblem. Undersökningen omfattade 4 300 personer vid delar av repetitionsövningsförband från tio olika regementen ur olika trupp-

Dagens frågor

slag samt 700 personer från rekrytkompanier inom tre regementen. Deltagande var obligatoriskt för all personal, fr. o. m. kapten t. o. m. meniga, vid berörda förband. Anordningarna voro sådana, full anonymitet osv., att ingen anledning torde ha förelegat att ej lämna uppriktiga svar. Deltagarsiffrorna fördela sig på

419 befäl vid repetitionsförband,

76 befäl vid rekrytförband,

3 858 manskap vid repetitionsförband och

619 manskap vid rekrytförband.

Den första frågan av intresse här lydde: Vad anser Ni om förhållandena ute i världen?

	Befäl		Manskap	
	rep.	rekryt	rep.	rekryt
Risk för nytt världskrig inom kort.....	15,7	17,1	12,7	18,1
Risk för nytt världskrig inom några år.....	72,7	75,0	47,0	51,2
Ingen risk för nytt världskrig	5,0	3,9	11,5	9,9
Ingen åsikt + Ej uppgift	6,7	3,9	28,8	20,8
Summa %	100	100	100	100

Av befälet — och däri ingår alltså både aktivt befäl, reservbefäl och värnpliktigt befäl, har omkring 90 % och av manskapet drygt 60 % svarat, att de anse att det föreligger risk för nytt världskrig inom kort eller inom några år. Endast 10 % av manskapet tror ej på denna risk.

Den andra frågan, den i detta sammanhang mest intressanta, var formulerad så: Vad tror Ni om Sveriges möjligheter att hålla sig utanför ett eventuellt nytt världskrig?

	Befäl		Manskap	
	rep.	rekryt	rep.	rekryt
Mycket stora	0,7	0	5,1	3,2
Ganska stora	13,6	14,5	24,2	19,4
Ganska små.....	48,0	34,2	35,9	40,5
Mycket små.....	27,6	43,4	13,7	20,1
Inga alls.....	7,7	6,6	3,6	5,3
Ingen åsikt + Ej uppgift	2,4	1,3	17,5	11,5
Summa %	100	100	100	100

Sveriges möjligheter att hålla sig utanför ett eventuellt nytt världskrig bedömdes alltså (i oktober 1950) på det hela taget *pessimistiskt*. Knappt 15 % av befälet och 25—30 av manskapet anse utsikterna vara mycket stora eller ganska stora. De negativa graderna dominera.

Det finns anledning att anta, att världsläget's allmänna utveckling sedan dess skulle vid en motsvarande undersökning i dag ytterligare påverka siffrorna i negativ riktning, dvs. till en ännu allvarigare bedömning av riskerna i vårt nuvarande läge. Sedda mot bakgrunden av de vanliga föreställningarna om vårt folks inställning till dessa frågor måste denna undersöknings siffror anses uppseendeväckande. Eftersom de trots allt gälla för en tämligen begränsad grupp, borde det vara av stort intresse att söka utröna i vilken grad de äro representativa för

hela vårt folk. En sådan undersökning på bredare bas skulle väl vara tämligen lätt att ordna, ev. genom Svenska Gallupinstitutet.

Ett par slutsatser må dragas ur det här framlagda siffermaterialet. Den ena är, att en realistisk och saklig *upplysningsverksamhet* om vårt läge, våra risker och våra försvarsmöjligheter säkerligen skulle fylla ett av folkflertalet känt, allvarligt behov. Denna tidskrift har tidigare i olika sammanhang framfört krav av denna innebörd. Ur denna synpunkt noteras med tillfredsställelse den snabbhet, varmed utredningen om psykologisk krigföring lagt fram sitt första förslag. Den däri föreslagna upplysningscentralen — eller något motsvarande organ — skulle på detta område ha betydelsefulla arbetsuppgifter *nu*.

Den andra slutsatsen är, att stora delar av vårt folk bedöma vårt läge avgjort mera pessimistiskt, än vad deras nuvarande politiska ledning i ord och handling ger uttryck för. Det borde därför inte vara svårt att skapa den samlande enighet kring behovet av starkast möjliga försvar, som tidsläget fordrar.

Den finlandssvenska I slutet av fjolåret och i början av innevarande år befolkningsfrågan. yttrade man i den finlandssvenska pressen farhågor för resultatet av den folkräkning, som skedde vid årsskiftet. Skulle siffrorna ge vid handen, att svenskarna i Finland blivit färre än vad som konstaterades för 10 år sedan? Man visste ju att betydelsefulla förändringar inträffat på det svenska bosättningsområdet sedan år 1944. Ett par socknar i mellersta Nyland, så gott som enspråkigt svenska, hade införlivats med det område, som »utarrenderats» till Ryssland, vilket i praktiken innebar att arrendedområdena gjorts folktomma. Socknen Degerby, enspråkigt svensk, med 1500 invånare fanns inte längre, Kyrklätt hade till största delen försvunnit och det samma gällde en del av Sjundeå — alla urgamla svenska bygder. Var funnos invånarna i dessa kommuner? Hade de bosatt sig i Helsingfors, på den nyländska landsbygden, i finska trakter eller i andra delar av det svenska Finland? Man visste vidare, att en del av de mer än 400 000 karelarna placerats inom det svenska området, låt vara att lagen om snabbkolonisationen tack vare den nuvarande presidenten, J. K. Paasikivi, fått en sådan principiell utformning, att nämnda kolonisation inte avsevärt skulle få förändra de svenska bygdernas karaktär. Vad man ytterligare kände till var att det pågått en livlig emigration från delar av det svenska Finland, främst från Österbotten och Åland, till Sverige; i rikssvenska tidningar hade man läst skildringar om, huru vissa stora byar i Österbotten låg nästan helt öde till följd av utvandringen.

Om emigrationens orsaker hade man också fört en rätt livlig debatt. Några motiv ansågos vara klarlagda: de svenska bygdernas bristande möjligheter att sysselsätta den befolkning, som redan fanns där, den synnerligt långt drivna hemmansklyvningen i Österbotten, samma bygders små förutsättningar för industriell verksamhet, vantrivseln med de karga villkor som Finland kunde erbjuda i jämförelse med

Dagens frågor

exempelvis Sverige och den allmänna rörlighet, som städse utmärkt finlandssvenskarna och gjort deras landskap till typiska emigrationsbygder i den mån sjöfarten inte utövat sina lockelser på den manliga ungdomen.

I väntan på de definitiva siffrorna gällande hela landet har Svenska befolkningsförbundet i Finland utarbetat en sammanställning av de uppgifter, som förelågo i början av maj om befolkningsförhållandena i en mängd svenska och tvåspråkiga kommuner. De publicerade uppgifterna avse nio städer och 66 landskommuner; till saken hör att landskommunerna i Finland i allmänhet äro större än vad landskommunerna i Sverige voro före sammanslagningen. De nio städerna äro tämligen små. För de tre största med svensk bosättning, nämligen Helsingfors, Vasa och Åbo funnos ännu i början av maj 1951 inga pålitliga uppgifter, men för de nio småstäderna redovisades en ökning från 26 000 år 1940 till 35 000 år 1950 (avrundade tal). Procentuellt betyder detta dock en viss minskning av den svenska befolkningens andel från 64,1 till 62,0 procent. Beträffande landsbygden var bilden mörkast för landskapet Nyland ur svensk synpunkt. I de 18 statistiskt kartlagda landskommunerna hade den svenska befolkningen på tio år minskats från 63 000 till 61 000, vilket innebär en procentuell nedgång från 73,9 procent till 63,0 procent. I Åboland hade den svenska befolkningen i de sju färdigräknade kommunerna inte undergått några större förändringar — en svag ökning kunde konstateras från 12 974 till 13 019 — men procentsiffran hade sjunkit från 75,9 till 73,3. I tretton åländska kommuner var också det svenska invånareantalet tämligen konstant, något över 16 800; procentsiffran hade från 96,3 år 1940 stigit till 97,4 år 1950. I 28 österbottniska kommuner hade svenskarnas antal gått ned från 77 000 år 1940 till 75 000 tio år senare — den procentuella spegeln blir 91,8 år 1940 och 90,4 år 1950. Läger man samman alla dessa siffror blir resultatet att den svenska befolkningen i de socknar och städer, för vilka uträkningen var klar i början av maj, ökats från 195 958 år 1940 till 200 350 år 1950.

Någon absolut minskning är det sålunda inte fråga om. Med ledning av de siffror man allaredan har, kan man kalkylera med att den svenska befolkningen är större nu än någonsin tidigare. Att denna befolkning i en stad som Ekenäs på 10 år ökats med inemot 1 000 personer och i Hangö med 1 600 personer är anmärkningsvärt nog. Ökningen i Jakobstad från 4 150 personer till 8 600 beror på en inkorporering och har sin skugga i en motsvarande minskning i den angränsande landskommunen Pedersöre. En allmän sammanfattning av siffrorna ger vid handen, att den svenska befolkningen har vuxit i 40 kommuner och minskat i 35. Kraftigast har ökningen varit i den norra delen av svenska Österbotten, medan Nyland stått sig sämst. Sistnämnda förhållande beror på den tidigare antydda styckningen av landskapet och på närheten till Helsingfors. Men det förtjänar dock anföras, att i en sådan storsocken som Sibbo, vars gräns börjar blott 20 kilometer öster om Helsingfors, sett sin svenska befolkning växa från 6 500 år 1940 till 7 500 tio år senare. Sibbo är för övrigt en typisk bondsocken, där såväl folkdemokrater som socialdemokrater har ytterst litet att säga till

om. Håller man sig till den åboländska skärgården har man flera socknar, där den svenska befolkningen representerar 90 procent eller mera av hela invånareantalet (Hitis 94 procent, Iniö 93 procent och Houtskär 98 procent).

Om den svenska befolkningens procentuella andel av Finlands hela invånarantal minskats, så beror detta alltså inte på att denna befolkning i och för sig skulle ha krympt samman, utan helt enkelt på att nativiteten är större på finskt håll än på svenskt. De lägsta födelse-talen i Finland uppvisar Åland, medan toppresultaten presteras av Lappland. Det föds årligen sex gånger så många barn per 1000 invånare i Lappland som på Åland. I allmänhet är de nordligaste och de östligaste landsändarna ur nativitetssynpunkt de mest produktiva, medan de svenska bygderna håller sig på en i detta avseende låg nivå; Åboland har ungefär samma siffror som Åland.

Tillsvidare är det icke utrett, vilken roll emigrationen spelat för Österbottens vidkommande. Anmärkningsvärt är, att den österbottiska pressen tagit ganska lätt på företeelsen och mest nöjt sig med att anteckna fakta. Bedömare med vetenskapliga anspråk har gjort gällande, att den verkliga emigrationen är betydligt mindre än den skenbara, den som syns i statistiken över de uttagna passen. Resonemanget är, att den största delen av dem, som beger sig till Sverige, återvänder hem och att föga mer än 10 procent av resenärerna varaktigt stannar utanför landets gränser. Den uppfattningen har emellertid blivit motsagd. Resenärerna återvända väl, har man medgivit, men det är blott på kortare besök som efterföljs av en ny resa till Sverige i sällskap med vänner och fränder. Det är främst trakterna söder om Vasa, som äro rekryteringsområden för denna emigration, om vars orsaker och drivkrafter man är tämligen ense, medan man är villrådig om vad som kan göras i syfte att hejda utvandringen. I fråga om Åland och Åboland, kan det sägas att debatten i Finland rör sig med i stort sett samma synpunkter som föras fram, när man i Sverige diskuterar befolkningsförhållandena i exempelvis Roslagens och Stockholms skärgårdar.

Mare Lord Nelson var förvisso en klåpare, jämförd med några hit-
Nostrum tills okända storheter i sjöstridskonstens hävder, som skildras i en från ryska nyligen översatt och i tysk folkdemokratisk press nyligen recenserad bok *Mare Nostrum*. Ursprungligen utkom den på ryska försvarsministeriets förlag i Moskva.

Författaren, E. G. Visjnevsky, gör nämligen veterligt, att de sjökrigare, som den ryska marinen dragit upp under sin 400-åriga historia, alltid stått i spetsen på det sjömilitära gebitet. Jämfört med en Nachimov, en Usjakov m. fl., voro Västeuropas legendariska sjöhjältar inte mycket att hurra för.

De ryska sjöhjältarna stodo inte blott på toppen bland sjökrigets strateger och taktiker, de uppges också ha skapat ett från allt västerländskt sjöpreusseri fritt, förebildligt, humanitärt och i ordets vid-

sträcktaste bemärkelse demokratiskt system för manskapets utbildning. Till den ändan nödgades de jämväl fresta en hård och bitter kamp mot de »sarkreatur», som S:t Petersburg sände dem på halsen.

Mare Nostrums första avsnitt behandlar den ryska marinens historia, som härledes från hedenhös. I varje fall lär Ivan den förskräcklige — som var ett slags rysk motsvarighet till Gustav Vasa eller kanske rättare Ingjald Illråde — ha umgåtts med planer att skapa en rysk örlogsflotta för att skydda det nyvordna rikets handel i periferien. Själva urfadern tycks emellertid, som i så mycket annat enligt modern rysk historieskrivning, ha varit Peter den store. Dennes västeuropeiska resor — med åtföljande skeppsbyggeri hemma i Ryssland — äro ju också historiskt väl kända.

Vad som emellertid först och främst förlänar Tsar Peter hedersplatsen i Vårt hav — som den svenska titeln skulle lyda — är hans ryska flottas »fullständiga krossande av svenskarna vid sjöslaget i Finska viken anno 1720». Ty denna ryska »överväldigande marina seger över svenska flottan», som vi här i Sverige tydligen inte riktigt förstått hela betydelsen av, »lyfte med ett enda tag upp ryska flottan på ledande plats bland all världens örlogsnationer». Sedermera uppbar nämnda flotta med all heder traditionerna från denna ärorika drabning genom ett par århundraden.

Bokens andra avsnitt avser att skildra den ryska marinens och matrosens enorma betydelse för revolutionens framgångsrika genomförande: kryssaren Aurora — som lossade första skottet mot Vinterpalatset i Petersburg en vintrig novemberdag — får en dryg andel sig tillägnad. — I tredje avsnittet låter författaren en mängd av de moderna ryska författarnas skildringar av ryska matrosers och flottens insatser under andra världskriget passera revy i en ultrapatriotisk atmosfär, avsedd att framhäva det ryska fosterlandets storhet, dess folks och dess flottas oövervinnerlighet.

Det är, som läsaren torde uppmärksammat, en i flera avseenden märklig historieskrivning. Inte därför att den i superlativer haussar »Moder Rysslands» ojämförliga storhet och allt ryskts överlägsenhet. Den saken ha vi vid det här laget hunnit vänja oss vid på de allra flesta områden. Mare Nostrum tilldrar sig främst intresse som exempel på hur intensivt och konsekvent den ryska statsledningen propagerar för sitt stora flottbyggnadsprogram, för popularisering av flottan samt för massvärvning av manskap till alla de enheter som veterligen äro under byggnad eller som ännu endast föreligga projekterade.

Att ryssarna föresatt sig att skapa en örlogsflotta, i stridskraft likvärdig med landets lantstridskrafter och luftflotta, har gång efter annan högtidligen deklarerats av både Stalin själv och andra koryféer i Kreml. Vissa kända fakta bestyrka allvaret i uppsåtet: upprättandet av ett särskilt marinministerium, den intensiva utvidgningen av bl. a. Östersjövarvens kapacitet, den stort upplagda populariseringspropagandan för flottan och flottistyrket i radio, press, film, litteratur etc. etc. Moskva har även utåt — med adress inte minst till vårt eget land — torgfört sina mindre gängse men icke förty högst bestämda åsikter om marina angelägenheter, såsom t. ex. den omstridda tolv-

milasjögränsen, »juridiska begrundanden» av Östersjön som ett strandägarnas eget lilla innanhav osv.

Mare Nostrum är av stort intresse för Sverige i dess egenskap av strandmakt vid Östersjön.

Natten mellan den 13 och 14 juni var det tio år sedan den första massdeportationen från Baltikum ägde rum, då tillsammans ungefär 40 000 litauer, letter och ester deporterades i gods- och kreatursvagnar till tvångsarbetsläger i Sibirien. För de balter, vilka lyckats fly till den fria världen, har denna dag blivit en nationell sorgedag, vilken symboliserar allt det våld som den sovjetryska polismakten har begått mot dem. Denna dag höllos sorgedagstjänster och sorgesammankomster i Stockholm, London, Paris, New York, Toronto, Sydney och på många andra platser i den fria världen.

Tio års massdeportationer från Baltikum. Natten mellan den 13 och 14 juni 1941 överrumplades tiotusentals balter alldeles oväntat under sömnen. Sovjetmyndigheterna hade visserligen företagit arresteringar redan under ett helt år, från ockupationens början i juni 1940, men att de skulle företa en sådan massaktion kunde gemene man inte förutse. Förberedelserna till hela denna aktion hade också försiggått med sådan hemlighetsfullhet, att ingenting därom hade sipprat ut.

Efteråt, när NKVD i stor brådska flydde för de tyska styrkorna, upptäckte man i de kvarglömda dokumenten, att förberedelserna till massdeportationen hade pågått i djupaste hemlighet sedan nära ett halvt år. Redan i början av 1941 började NKVD registrera »det sovjetfientliga elementet». Föremål för denna hemliga registrering voro industrimän, grosshandlare, ägare av större fastigheter, storbönder, redare, adelsmän, personer som under självständigheten hade innehaft ledande poster inom stats- eller kommunalförvaltningen, officerare och underofficerare, poliser, personer vilka intogo en ledande ställning inom skyddskåren eller i något av de politiska partierna, zionister, frimurare, aktiva medlemmar av ryska emigrantorganisationer, personer som hade varit i tjänst vid utländska beskickningar, stadigvarande representanter för utländska firmor, släktingar till personer som hade flytt till utlandet, personer vilkas släktingar i utlandet propagerat mot Sovjetunionen, närskylda till personer som hade blivit straffade under sovjetregimen osv. Dokument, som bevisa att ovannämnda kategorier av människor blevo hemligt registrerade, ha framlagts bl. a i februari 1950 för FN:s ekonomiska och sociala råd i Lake Success.

På grundval av ovannämnda namnregister sammansattes av fullt pålitliga lokalombud för NKVD och kommunistiska partiet förteckningar över de personer, som skulle deporteras i första rummet, och denna deportation verkställdes natten mellan 13 och 14 juni 1941.

Den 13 juni på kvällen kommenderades överallt i landet de aktiva kommunisterna och ungtkommunisterna till någon större lokal, dörarna stängdes, huset omringades av beväpnade vakter från NKVD, och inne i lokalen meddelades de närvarande, att en viktig politisk aktion förestod, nämligen avlägsnandet av de »fientliga» elementen. På natten anlände lastbilar tillhörande NKVD, röda armén och andra sovjetinstitutioner med beväpnade män, som inte heller i förväg visste,

Dagens frågor

varför de hade blivit utskickade. Av de hopsamlade styrkorna bildades sedan grupper på tre till fem personer. Varje grupp försågs med en på förhand uppgjord förteckning över människor, som gruppen i fråga under natten skulle föra till en bestämd station, där det väntade gods- och boskapsvagnar försedda med järngaller.aktionen började ungefär vid midnatt och måste vara slutförd tidigt på morgonen. Några grupper kunde emellertid inte till bestämd tid slutföra sin uppgift, så att deporteringarna fortsatte, om än i mindre omfattning, även dagen därpå. De deporterade fingo endast tillåtelse att ta med sig så mycket kläder och matvaror som de själva orkade bära. På stationen skildes familjemedlemmarna åt: männen placerades i en, kvinnor och barn i en annan vagn. Därvid hände det ofta, att hustrun fick med sig mannens och mannen hustruns kläder. Nästa dag satte sig de fullproppade tågen under starkt beväpnad bevakning i rörelse mot Ryssland, som långsamtgående godståg. På fraktsedlarna stod som avsändare och mottagare NKVD och i kolumnen för varuslag »människor 30 st. pr vagn». Som man efteråt fått veta, voro tågen på väg i flera veckor, innan de kommo till något nordrysks eller sibiriskt fångläger. Efter inlastningsstationen sågo män och hustrur aldrig mera varandra.

Det tysk-ryska kriget avbröt sådana massaktioner. NKVD måste med stor brådska fly för den tyska armén. Men när denna 1944 drog sig tillbaka från Baltikum och den andra sovjetryska ockupationen inleddes, började arresteringarna och massdeportationerna på nytt, fastän nu i betydligt större omfattning än under den första ockupationen.

Enligt nu kända uppgifter ägde den största massdeportationen rum den 23—28 mars 1949, då det tillsammans bortfördes ett vida större antal människor än åtta år tidigare under den första deportationen. Men hitintills ha inte några trovärdiga uppgifter om hur stort antalet deporterade den gången var kunnat tränga igenom järnridån. Efteråt ha åtminstone några tiotal människor, som själva ha bevitnat denna deportation, på olika vägar kunnat slippa igenom till den fria världen. Ett av dessa ögonvittnen är den estniska matrosen Enno Kustin. I det följande äro vi i tillfälle att i svensk översättning återge hans kyligt sakliga vittnesmål, vilket han avgivit och med ed bekräftat på Förenta staternas konsulat i Stockholm den 13 september 1950. Herr Kustin har vänligen medgivit, att detta vittnesmål nu offentliggöres.

»Jag är född den 3 mars 1928 i Rägavere socken i landskapet Virumaa i Estland och är son till järnvägsmannen August Kustin. Jag slutade Tredje sjömansskolan i Tallinn i maj 1948, varefter jag tjänstgjorde som helbefaren matros på olika sovjetestniska handelsfartyg på inre sjöfartsleder och i kustfart. Min sista anställning som sjöman var på det till främmande hamn destinerade ångfartyget Tosno, från vilket jag rymde den 31 mars 1950 i Västerås hamn.

Från december 1948 till slutet av mars 1949 bodde jag hos min far i Vaeküla i Virumaa, därför att sjöfarten låg nere under denna tid. Min far var banvakt 2 km från Vaeküla i riktning mot Narva. Eftersom jag bodde hos min far nära järnvägen, hade jag ständigt tillfälle att iakttaga tågens gång och var därför i stånd att på nära håll följa de deportationer, som ägde rum under tiden den 23—28 mars 1949.

Den 19 mars började plötsligt stora lastbilar tillhörande Röda Armén komma i långa rader från Ryssland. Det var amerikanska bilar av märkena Studebaker och International och ryska ZIS-bilar. Omkr. 150 sådana passerade genom Vaeküla. Ingen kunde förstå, varför dessa kommo tomma till Estland. Den 22 mars kommo långa tåg av tomma godsvagnar från Ryssland. Varje sådant tåg hade 35—40 vagnar. Tolv sådana tåg passerade Vaeküla med en halvtimmes mellanrum. Vagnfönstren hade nyligen blivit försedda med galler. Denna omständighet kom folk att frukta, att en deportation kanske var omedelbart förestående. Deporteringen började i själva verket tidigt på morgonen nästa dag, den 23 mars. Grupper av 4 à 5 man från MVD och kustbevakningen åkte ut på landsbygden i lastbilar. I ett par sällsynta fall använde de hästar i stället för bilar. De familjer som skulle deporteras fördes till närmaste järnvägsstation, där godsvagnar från Ryssland med förbommade fönster väntade på dem. Deporteringen gav det bestämda intrycket, att den genomfördes efter i förväg iordningställda listor. Omkr. 35 deporterade personer placerades i varje vagn. Mellan den 24 och 28 mars återvände de tolv tågen till Ryssland med sin last av deporterade. Enligt min uppskattning bortfördes omkr. 15 000 personer från Estland i dessa tåg. Såsom jag erfor av andra, bortfördes ett ännu större antal personer över en annan järnvägslinje förbi Petseri, nämligen människor bosatta i södra och mellersta Estland. Jag kan inte säga, hur mycket folk som inalles deporterades i mars 1949, men man sade att det totala antalet deporterade hade varit omkr. 100 000. I varje fall är det säkert, att ett mycket större antal människor bortfördes i mars 1949 än vid den första deportationen år 1941. Så vet jag t. ex. med säkerhet, att 1941 endast en familj deporterades från Rägavere, medan antalet 1949 var 17. Av de 1949 deporterade kände jag personligen mjölnaren Kipper från Rägavere-Rahkla, som bortfördes tillsammans med sin hustru och en son i åldern 14—15 år. På Vaeküla gård togs en gammal kvinna, vars make hade dött ett par dagar tidigare. När man kom för att hämta kvinnan, låg med ännu på bår och kvinnan bad att få begrava honom först. Detta medgavs icke. Också pastor Varik i Heliga Trefaldighetsförsamlingen i Rakvere deporterades samtidigt.

Senare hörde jag av sjömän, som jag kände, att från öarna tre fartyg förde de deporterade till fastlandet: 'Läänemaa' (från Jaagurahu hamn på Ösel), 'Sömeri' (från Kärkla redd på Dagö) och 'Visjera', ett ryska flottan tillhörande hjälpfartyg (sannolikt också från Jaagurahu). Mina bekanta var av den åsikten att från öarna hade deporterats tre- à fyrtusen personer.

De som skulle deporteras fingo några timmar på sig att packa ner de nödvändigaste ägodelarna. Patrullerna som hämtade dem rådde dem att ta med yxor, sågar och vattenämbar. De deporterades husdjur fördes senare till närmaste sovchoz eller kolehoz, och deras övriga egendom överfördes till kommunens exekutivkommitté som sålde den. Men jag hörde också talas om att somliga kommittémedlemmar helt enkelt lade sig till med saker och ting.

Folk som råkade vara tillstädes, när patrullerna som genomförde

deportationen kommo för att hämta en familj, berättade senare, att det inte hade lästs upp någon av en domstol avkunnad dom för de deporterade; de fingo rätt och slätt order att göra sig i ordning och komma iväg. Somliga berättade att de deporterade under vägen hade fått lov att underteckna en förklaring, att de reste frivilligt till Sibirien för att bosätta sig där. Några månader senare kommo några brev till Estland från de deporterade, utvisande att brevskrivarna hade satts i arbete i Sibirien i kolchozer, sovechozer eller skogsarbetsläger i Krasnojarskområdet. Sådana brev kommo bara från mycket få. Ingenting dunstade ut vad beträffar de andras destinationsorter.

Majoriteten av deporterade år 1949 kom från landsbygden, och det troddes allmänt att avsikten med deportationen var att skrämja folket till att ansluta sig till kolchozerna. Det var huvudsakligen ägarna till större gårdar som blev deporterade, likaså hustrurna till dem som hade deporterats 1941 såväl som personer, vilkas söner hade mobiliserats av tyskarna och som hade försvunnit. Bland de senare befunno sig många fattiga och enkla jordbruksarbetare. Deportationen satte synnerligen stor skräck i folk, och som jag erfor gjorde många inte längre motstånd mot kollektiviseringen.

Vid sidan av massdeportationerna ha hela tiden individuella arresteringar ägt rum. Sådana förekommo talrikast år 1945 i början av den andra sovjetockupationen. Så vitt man vet är antalet arresterade lika stort som antalet deporterade. Personer som ha tillhört skyddskåren eller deltagit i frihetskriget 1918—20, poliser och förutvarande kommunaltjänstemän ha alla blivit häktade. 1945 häktades två av mina personliga bekanta, husägaren Edgar Saarman och bonden Edgar Liima, bägge från Viru-Kabala. De hade tillhört skyddskåren. Om bägge fick man sedermera veta, att de hade dött under den första vintern i ett tvångsarbetsläger. Efter makens häktning flyttade Liimas hustru med sitt lilla barn, som föddes först sedan fadern blivit arresterad, till Jöhvi och tog arbete i ett mejeri, men under massdeportationen år 1949 bortfördes också denna kvinna och hennes barn.

Häktningarna gälla alltid enstaka personer, det är bara under massdeportationerna som hela familjer bli tagna. Först föras de arresterade till ett fängelse i Tallinn, där de få avvakta sin dom. I regel lyder denna på minst 10 års tvångsarbete. När man har fått ihop så många fångar att de fylla 6 à 7 godsvagnar, föras de i väg till Ryssland. Vanligtvis utgöra dessa inte ett särskilt tågsätt utan de sex—sju godsvagnarna i fråga kopplas till något godståg. Med ett sådant tåg följer då en mycket stark bevakning, vanligen mycket starkare än den bevakning som åtföljer ett tåg med deporterade. Tåget belyses av strålkastare både på sidorna och på vagnstaken, och under sista vagnen är ett taggtrådsnät anbragt för att fånga dem som eventuellt försöka fly genom att bryta upp vagnsgolvet och hoppa ned på spåret. Jag har sett ett ansenligt antal sådana tåg passera både Vaeküla och Kabala på väg mot Ryssland, ty tills på hösten 1948 var min far banvakt vid Kabala och hade sedan samma tjänst vid Vaeküla. På båda ställena bodde han inte mer än 10 meter från banan. Sommaren 1945 såg min far vid Kabala med egna ögon, hur hans bror Julius Kustin

Dagens frågor

fördes till Ryssland på ett sådant tåg. Min farbror Julius hade varit förman vid Kiviöli oljeskiffergruvor och hade, som hans hustru sedermera fick veta, dömts till 25 års tvångsarbete, antagligen på grund av någon angivelse. Senare fick hans hustru också veta, att han hade sänts till Norilsk, en stad i vildmarken vid nedre Jenissej. När ett sådant tåg en gång sommaren 1949 hade passerat Vaeküla, fann järnvägsmännen en tändsticksask på banvallen, som innehöll en av någon militärdomstol avkunnad dom, lydande på 25 års tvångsarbete, över en av våra bekanta, järnvägsarbetaren Alexander Raik. Raik hade bott i ett hus, som järnvägen ägde, mellan Vaeküla och Kabala stationer. Han hade blivit dekorerad med Estniska frihetskorset för tapperhet i frihetskriget och hade förr varit med i skyddskåren. Han efterlämnade hustru och åtta barn.

I de deporterade esternas ställe har det kommit eller placerats ryssar. När jag t. ex. var i Tallinn sista gången, den 16 december 1949, kunde man höra mera ryska än estniska talas på gatorna där. 1947 var det ungefär lika många ryssar som ester i Kiviöli-gruvan, där jag då för tiden arbetade. Jag hörde att i Kohtla-Järve, en annan gruva, ryssarna redan då voro i majoritet. Både i Kiviöli-gruvan och i Estniska stats-sjöfartsbolaget voro alla mina högre överordnade ryssar; esterna innehade bara lägre befattningar i administrationen; de skötte arbeten som krävde direkt beröring med arbetarna.

Vid avgivandet av denna edliga förklaring har jag inte överdrivit någon detalj och har avsiktligt utelämnat fakta och beskrivningar rörande enligt min åsikt exceptionellt hemska fall.

Enno Kustin.»